

A PÉNZ AZ EMBER ÉLETÉBEN

ÍRTA:
KELEMEN FERENC
a Nagykanizsai Takarékpénztár
igazgatója

*Nagyméltóságú Dr. KÁLLAY TIBOR
ny. pénzügyminiszter, országgyűlési
képviselő úrnak, legmélyebb tiszte-
lete és őszinte nagyrabecsülése jeléül
KELEMEN FERENC*

Előszó.

*Írta: Kállay Tibor,
nyug. pénzügyminiszter, orsz. gyűlési képviselő.*

A pénz története egy darab emberi történelem, amely legalább annyi világot vet múltunkra, mint mondjuk fegyvereinknek a története. Az ilyen eszközt, mint a pénzt, amely annyira összeszövődött sorsunkkal, sokszor perszonalifikálják vagy legalább is hol egy, hol más vonatkozásban emberi tulajdonságokat adnak neki.

Amikor engem hozzá hívtak, ez azért volt, mert mindenki látta, hogy a pénz „beteg“. A baj már a nagy háború első hónapjaiban keletkezett. Kezdetben azonban még nem volt túlságosan veszélyes ez a baj és a legtöbben észre se vették. És később is, amikor milliószámra pusztult az emberi élet, a pénz betegségére sem lehetett különös figyelemmel lenni. Így aztán hovatovább mind súlyosabbá vált az állapot. Sokszor ugrásszerűen romlott a pénz s a nemzet fiai a nekik addig ismeretlen jelentőséget értetlenül és csodálkozva nézték. Arról beszéltek itt és ott összevissza, hogy megbuktak a régi teóriák, hogy

új elgondolásokra van a nemzetgazdaság és a pénzügyek minden terén szükség, ha a kibontakozáshoz eljutni akarunk.

Ez a könyv előadja, hogy olyan betegségben, mint akkor, már régebben is nem egyszer szenvedett nálunk is és a külföldön is a pénz. Az Árpádok alatt és később is, ha gyakoriak voltak vagy soká elhúzódtak a háborúk, a hatalom szorultságában nem egyszer folyamodott ahhoz, hogy kevesebb nemesérc tartalmú, tehát rossz pénzt veressen vagy megrontsa a forgalomban levő pénzt s ezúton szaporítsa a kincstár bevételeit. A világháborúban és ezt követőleg — más technikai eszközökkel, de lényegében ugyanez a jelenség ismétlődött meg. A pénz azért romlott, mert rontották. Rontotta az állam a folytonos új kibocsátásaival, amint gyengül és romlik az a bor, amelyhez minduntalan vizet öntenek hozzá.

Ezt az egyszerű diagnózist azonban nem volt hajlandó elfogadni senki. Sokszor vagyunk így az egyszerű igazságokkal. Azt hisszük, hogy az, amit mindenki megért, már ez okból sem lehet tudományos álláspont. Az ilyennek sokkal komplikáltabbnak kell lennie. Hát felvonultak az új teóriák hirdetői, a matematikusok a maguk inflációs képleteivel, jöttek a modern alchimisták, akik papírból akartak aranyat csinálni; vitatkoztak infláción és defláción, az egyik valorizálni akart, a másik a bankok megrendszabályozásától remélte a megoldást és volt olyan is, aki azt javasolta, hogy „államosítsuk“ a magyar kir. állami jegyintézetet.

A pénz azután hovatovább agonizálni kezdett. Már lényegesen eltért egymástól a külföldi és belföldi vásárló ereje. Értéke — az infláció elő haladásával hónapról-

hónapra fogyott és az emberek nem gyűjteni igyekeztek többé, hanem mindenki mielőbb szabadulni kívánt tőle. Az, aki csak az árfolyamoknak a szeszélyes kilengéseit nézte, tényleg azt hihette, hogy a pénzben magában, ez intézmény szervezetében van a baj. Ma már tisztán állhat mindenki előtt, hogy sem új szervezésre, sem új teóriákra nem volt szükség. A gyógyítás receptje is épen olyan egyszerű, mint a betegségnek a diagnózisa. Meg kellett szüntetni azt, hogy az állam tovább rontsa a pénzt. Mivel pedig az állam ezt nem valamely kedvtelésből, hanem azért tette, mert kénytelen volt rá: mindenekelőtt olyan helyzetbe kellett hozni az államot, hogy ne legyen kénytelen a pénzrontás eszközéhez folyamodni, ha fedezni akarja a maga kiadásait.

Íme egy darab pénz-történelem; amely hosszan és sok zajjal folyt le, amelynek folyamán sok érték pusztait el, új értékek pedig nem voltak teremthetők és amely folyamatra nézve a történet-kutatónak — a fent előadottak után — legtermészetesebb és a legfontosabb kérdése csak az lehet, hogy miért tartott olyan soká? A feleletet a békeszerződések és azok végrehajtása adja meg. Hiszen egyértelműleg sokszor leszögezték a világ-gazdasági konferenciákon és minden szakértőnek tudnia kellett azt, hogy amikor a pénzromlás valamely államban olyan veszedelmesen előrehaladt, a baj fejlődését megállítani csak egy eszközzel lehetett. Azzal, hogy a további pénzrontásoknak, tehát az inflációnak azonnal való beszüntethetése céljából olyan összeg bocsáttassék az illető állam kormányának rendelkezésére, amelyből az az elkerülhetetlenül szükséges állami kiadásokat fedezheti az alatt az átmeneti idő alatt,

amely technikailag szükséges ahhoz, hogy a folyó adó-bevéteket összhangba hozza ezekkel az állami kiadásokkal. Ily összeg egyszeri rendkívüli megadóztatással vagy külföldi kölcsön után teremthető elő. A győzők azonban a békeszerződésben és ennek végrehajtásával hosszú ideig nemcsak teljesen elzárták a legyőzött államok előtt a külföldi kölcsönök felvételének útját, hanem a jóvátételi bizottságukban — nevezetesen Magyarországra nézve — ismételten olyan határozatot hoztak, hogy amennyiben valamely nagy vagyonadóval egyszeri jelentékenyebb bevételre tennének szert, fenntartják maguknak a jogot, hogy azt egészben vagy részben reparációknak a céljaira vegyék igénybe.

Ez azt jelentette, hogy nemcsak külföldi kölcsön felvételére nem volt mód, de az ország saját erőit sem lehetett saját boldogulásunknak a szolgálatába állítani. Várni kellett és megtenni a mindenkori helyzethez képest mindent arra nézve, hogy ez a kivárás lehetővé váljék és belső felfordulásokhoz ne vezessen. A győzők helyzetet jobb volt, de az sem volt rózsás és tehát szorította őket, hogy belátókká váljanak. Állandóan szaporodtak munkanélküli tömegeik; ipari termelésük krízisbe jutott, mert a legyőzött népek vásárló képességének leromlása tönkretette régi piacaikat. De egyelőre még túl magasan lán-goltak a szenvedélyek és arra, aminek a szükségét az Angol Bank elnöke kezdettől fogva hirdette, t. i. a legyőzötteknek a megsegítésére, csak lassan és fokozatosan tudták elhatározni magukat. Ausztriával kezdték, aztán hosszú idő múlva reánk, majd a németekre került a sor. Vesztett háború után regenerálódni sohasem könnyű, addig

pedig lehetetlen, míg a győzők szándékosan akadályozzák, hogy e folyamat megindulhasson.

A fentiek egy adalék ahhoz a témához, amelyről ez a könyv szól, nevezetesen a pénz történetéhez. Erre nézve is fel kell tennünk azt a kérdést, hogy „mire tanít a történelem.” Az optimistát az adott esetben arra, hogy ki kell tartani, mert végre is mindig győz a jobb belátás és felülkerekedik a népek közötti szolidaritásnak az érzése. A pesszimizistát pedig arra, hogy sokáig kell kitartani, hogy végre győzzön a jobb belátás és felülkerekedjék a népek közötti szolidaritásnak az érzése. De vannak sokan, akiket a történelem semmire sem tanít, akik elfelejtik amit olvastak vagy amin keresztül mentek és mindig inkább a jövőbe, mint a múltba igyekeznek bekapcsolni a jelent. E részben ajánlás és előszó keveset érnek; mindenkire a maga temperamentuma szerint hat és mindenki a maga temperamentuma szerint látja az olvasott vagy átélt történeteknek a hasznát. Hát felesleges lenne tovább nyújtanom az előszót.

...MI A PÉNZ?

Tudományosan értékmérő és csereeszköz, a valóságban álmaink, emberi törekvéseink végső célja, bálvány, mely előtt egy egész világ pogány népe borul le naponként, fantom, mely felzavarja legédesebb boldogságunk perceit, szívárvány, melynek színei bevilágítanak gondokkal teli életünk sötét egyhangúságába, a pénz angyal és ördög, fény és árnyék, Janus arcú pogány isten, melynek tehetetlen rabszolgái vagyunk valamennyien.

Mióta ismerjük?

Olyan régi, mint az ember maga. Együtt született álmainkkal, együtt nőtt vágyainkkal, együtt izzott bennünk szenvedélyeinkkel. Ott találjuk a Védák könyvében, nagy hatalom a Fáraók idejében, nem ismeretlen az ókor művész nemzeteinél, olvasunk

róla a Bibliában, foglalkozik vele a Korán, nem veti meg a középkor, isteníti az újkor s mindenható hatalommá lesz napjainkban. Tele van vele a föld pora, az ég csillagos kárpitja, a levegő atomjai, az éltető nap sugarai. Mint valami újfajta kozmikus por ellepte az egész glóbuszt, behatolt bőrünk pórusain át szervezetünkbe, megszállta démoni erővel lelkünket s mi valamennyien, mint a pénz delíriumában elkábult akaratnélküli tehetetlen áldozatok engedelmeskedünk az Ő hipnotikus erejű parancsainak s szent zsoltárok-kénk énekeljük szüntelenül: „PéNZ, péNZ, mindenható PéNZisten, jöjjön el a Te Országod!“

A PÉNZ ŐSKORA — CSEREFORGALOM.

A pénz eredete visszanyúlik az emberiség őskorához. A szükségletekkel együtt született meg. Az „emberi“ szükségletek pedig együtt fejlődtek az emberi értelemmel. Mindaddig, míg állatsorban tengődött az ősember, minden cselekedetét az ösztön dirigálta. Ösztöne parancsoló szavára indult el napi zsákmánya után és a természet kényszerítő ösztönzésére kereste a primitív családi életet. Ugyanúgy élhetett, mint a legintelligensebb majmok, amelyekhez ma, évmilliók fejlődés után is megdöbbentő hasonlóság köti. Közismert természettudományi igazság, hogy a legfejlettebb majomfajta és a szigetvilág egyik-másik benszülött törzse között kevesebb értelmi különbség van, mint emezek és a XX. század kultúr-embere között. A majmok pedig minden intelligen-

ciájuk mellett sem jutottak el eddig az öntudatos, logikus életformáig, igen fejlett társas és családi életüket is csak a kifinomult ösztön, de nem a következtető, számító, gondolkodó értelem irányítja. Hiányzik náluk a szükségleteknek öntudatos megismerése és ezeknek tervszerű kielégítése. Nem ismerik a termelés tényezőit, a természet kiapadhatatlan kincseit, fizikai erejükben, közmondásos ügyességükben, fejlett utánzókéességükben, tagadhatatlan értelmiségükben rejlő hatalmas munka és tőkeértékeket s intelligenciájuk dacára is csak ösztönlények. Ilyen volt az ősember is évmilliókon keresztül. Csak mikor „értelme“ megtelt az „öntudat“ felemelő sejtelmével, amikor tudatára ébredt szellemi felsőbbrendűségének, amikor megérezte, hogy gondolkodó, számító eszével hatalmába hajthatja a természet ősi erőit, amikor rájött arra, hogy fizikai erejét értelemmel pótolhatja, lett igazán emberré. Emberré, a föld és az ég hatalmas urává, mely ma már a világegyetem egyik-másik bolygóját is kiszemelte telhetetlen uralmi-vágyának céljaira.

Az értelem derengésével együtt nőttek az ember még oly primitív szükségletei is. Áldozatait régen hatalmas szikladarabokkal terítette le, most az értelem rávezette a „fegyverek“ és a „ruha“ használatára. Ez a két legősibb szükséglete, mely történetének hosszú évezeire kitölti s egyre fejlődő családi és társadalmi életének irányát megszabja. „Fegyver“ és „ruha“ az

ember ősi csereforgalmának legkezdetlegesebb tényezői. Elképzelhető, hogy a családokban, majd törzsekben tömörülő ősemberek kölcsönösen kicserélgették egymás fegyvereit, ruháit. Vándorlásaik közben új és új törzsekkel találkoztak, amelyeknek talán már fejlettebb fegyvereik, díszesebb ruháik lehettek. Az egyik törzs jobb fegyvere ilyenkor csakhamar gazdát cserélt egy másik törzs szebb állatszörméjével, medve vagy tigrisbőrével. Ez vetette meg a gazdasági élet legprimitívebb ősi formájának, a cserekereskedésnek az alapjait s ezek a cikkek voltak később, évezredek alatt ennek a kezdetleges forgalomnak értékmérői és csereeszközei. Így az ősi fegyvereket és állatbőröket, szörméket tekinthetjük a pénz, mint értékmérő legrégibb formáinak. Évezredek keresztül megmaradt az ember életében a csereforgalom, mely a szükségletek fokozatos növekedésével mindig több és több új csereeszközt állított be, amelyek közül mindig a legújabbnak, a legpraktikusabbnak volt a legnagyobb csereértéke. Az emberiség őskorának történetén keresztül így lesznek a kő, a bronz, a vas, a réz fegyverek és tárgyak, valamint az állatbőrök, fonott gyékények, primitív ruhák a legkedveltebb csereeszközökké — az őskor pénzévé! Később megszelídített állatok, apró kis primitív ékszerek, kagylók töltötték be a pénz szerepét. Hosszú időken át ezek a primitív ékszerek, főleg kagylók voltak az ősember pénzei, mert az ősemberben az értelem derengésével együtt

járt a fényűzés iránti hajlam. Az öncicomázás, a test díszítése, tetoválása a mai vadembereknek is egyik legfőbb törekvése.

Tengerparton élő népeknél hatalmas érték volt az első csónak. Jack London utolérhetetlen szépséggel írja le, ennek az első csónaknak történetét és hatalmas kulturális jelentőségét. Ezeknél a népeknél a csónak Volt hosszú időközön át az általános értékmérő. Egy ilyen csónakért adtak X darab állatbőrt, fegyvert vagy csónakgyártáshoz alkalmas szerszámokat: Így haladt évezredekön át az őseMBERI sors a mága göröngyös útjain, a szükségletek növekedésével és újabb és újabb csereeszközök felfedezésének logikus változtatásával. A későbbi idők s nagy emberhullámozása azután a különböző vidékek értékeinek, áruinak további kicseréléséhez s újabb csereeszközökhöz vezetett. A nagy vándorutakon összetalálkozott Észak és Dél, Kelet és Nyugat ősi népe s kicserélte a különböző vidékek terményeit, a más-más klíma és geológiai alakulás produktumaival. A partvidékek népe boszorkányos új „lélekvesztőin“ egyre tovább és tovább húzott a partmentén s mindig távolabbi és távolabbi vidékek újdonságaival ismerkedett meg. Ez a fejlődés természetesen a népek egyre intenzívebb csereforgalmához vezetett, mely koronként és helyenkint változtatta a mága csereeszközét és értékmérőjét. így lettek a legkülönbözőbb tárgyak, a fegyverek, ruhák, állatbőrök, balták, csónakok, háziállatok és apró

kagylók az emberiség kezdetleges korának ősi pénzfórmát. De a történelem későbbi folyamán, a fejlődő gazdasági élet olyan korszakában, amelyről már megbízható feljegyzéseink és kétségbevonhatatlan egyéb bizonyítékaink (leletek) is vannak, valamint napjaink sziget világlakóin át is megmaradtak ezek a csereeszközök. Így főleg különböző kövek, csontok, kagylók, gyűrűk, szántott halak, só, gyékények szolgáltak ilyen célra. Különösen sokáig használták a „marhát“, mint értékmérőt és csereeszközt, mely elég nagy értéket jelentett s továbbadása nem ütközött nehézségbe, mert a régi időknek ez a „pénze“ saját lábán tudott továbbállni. A marha szóból származik egyébként a pénz elnevezése is. A marhát ugyanis latinul „pecus“-nak hívják s innen a Pecunia = pénz elnevezés is. Egyébként a marha szó a régi magyaroknál is kincset, értéket, pénzt jelentett s Szondi két apródjában is ezt olvassuk: „A vár piacára ezüstöt, aranyat, Sok nagybecsű marhát máglyára kihordat.“

Így változik, évezredekken át a fejlődő gazdasági élet nélkülözhetetlen csereeszköze, így változtatja formáit korszakonként, földrészenként és vidékenként a „pénz“ legősibb formája, míg az emberiség eljut fejlődésének egy új határállomásához: az ércpénzhez, a tulajdonképeni pénzhez. A kutató emberi szem előtt felcsillan az arany fénye, mely azóta elhomályosította tekintetünket. Ebből a fémből mágikus erő sugárzott ki őseink szemébe, hipnotikus hatalom, az

aranyborjú imádatának ősi átka, mely alól annyi évezred óta sem tudunk felszabadulni. Az arany csillogása, az arany ragyogása felé száll minden emberi álmunk. S ha már bibliai elődeink is, megtagadva az egyetlen, mindenható Istent, térdreborultak előtte, mennyivel inkább rabja ennek a bűvös démonnak ez a kor, amelynek minden gondolata, minden vágya az arany felé száll. Pénz és arany synonym fogalmak. A modern kor eszmevilágának irányjelzői. Lángoló jel az emberi törekvések égboltozatán, amely felé vérző tekintettel száll naponkint minden titkos vágyunk. Az arany az emberiség bálványa s Amerika ennek a bálványimádásnak vezető állama. Mikor homályosul el ennek a bálványnak a fénye? ... Ki tudná megmondani. Majd ha valóra válik Morus Tamás „Utópiája.“! Ezen a szigeten ugyanis sokkal többre becsülik a vasat s aranyból csak rabláncokat gyártanak.

A LEGRÉGIBB ÉRCPÉNZEK.

Már az ősi csereforgalomban is főleg oly köz-szükségleti cikkek szolgáltak általános értékmérő és csereeszköz gyanánt, melyeknek megőrzése, szállítása, továbbadása nem ütközött nehézségbe és amelynek összegyűjtése bizonyos vagyonszerzést biztosított. Mert a magántulajdon vágya ott élt már az ősember lelke mélyén s a vagyonszerzés évezredekkel ezelőtt is az emberi törekvések leghatalmasabbjai közé tartozott. Csak természetes, hogy az emberi történelem későbbi folyamán a réz, vas, ezüst és arany lettek a csereforgalom értékmérői és csere-eszközei, mert ezek bizonyultak a legalkalmasabbnak ahhoz, hogy a tulajdont vagy annak egyes részeit megőrizzék és szükség esetén tetszésszerűen időben vagy bármily más jószágért megszerezzék s mert ép

ezekből ezeknek nagy volt a cseréértékük. Így született meg már a legrégebb időben a „pénz“ a szó tágabb értelmében. Az említett érceket és fémeket kezdetben még csak nyers állapotban, főleg rudakban használták a javak kicserélésénél, így az aranyat hosszú évszázadokon át „mérték“ s ehhez speciális mérlegek is voltak használatban. Csak jóval később jutott el a fejlődő élet az ércpénzek u. n. „veréséhez“. Hogy melyik volt a legrégebb ércpénz, azt a rendelkezésünkre álló adatokból, írásbeli feljegyzésekből és leletekből nagyon nehéz megállapítani. Kínában, melynek több, mint tízezeresztendő kultúrája van, már évezredekkel ezelőtt ismerték a vertpénzt, itt állítólag cinkből csinálták az első pénzeket. Hogy az emberi fantáziát örökké izgató Atlantis elsüllyedt világrészen milyen kultúrát temetett el a nagy katasztrófa nem tudjuk, de elfogadhatónak látszó feltevések szerint itt egy nagykultúrája, fejlett gazdasági élet merült el az örök pusztulásba. A kelták, akik a mai Magyarország területén Krisztus e. 5-6. században laktak s itt igen fejlett életet éltek, már vertek pénzt. Rézből és nikkelből is vertek a régi népek pénzeket, sőt vasból is. Az u. n. régi görög „obolos“ is vasból készült. Ugyanakkor Egyiptomban és egyik-másik keleti államban használatosak voltak az u. n. „gyűrűpénzek“. A kelták szintén hordtak ékszer gyanánt különböző tekercsalakú gyűrűket s ezeket időközönként pénz gyanánt is felhasznál-

náltak. De a tulajdonképeni „pézn“ szerepe az emberiség életében akkor kezdődik, amikor az arany, és ezüst használhatósága általános lett. Ekkor indult meg ezeknek a fémlelapoknak pénzzé való verése. Idővel ezekre a fémlelapokra rányomtak bizonyos bélyegét, először csak az egyik, majd mindkét oldalára s ezzel az ily megjelzett fémlelapokat „hiteles érmekké“ nyilvánították. Ez a hitelesített érme volt a mai modern ércpézn őse, ezt hívták „moneta“-nak s ettől származik a francia „monnaie“ az angol „money“ s a német „Münze“ elnevezés is.

A legrégebbi „Goldprägung“ aranyérmeverés Kisázsiaiban volt, ahol az aranyérmeket már oly időkben használták, amikor Fönícia és Babilónia az ókorban ez a két fejlett kereskedőállama még csak a fémrudaknál tartott. Maga az aranytermelés is Kisázsiaiban indult meg, legalábbis a nyomok erősen odavezetnek. A föníciaiak pénze a „sekel“ volt, mely egy bizonyos súlyú ezüstöt jelentett. Az első ércpézn Krisztus előtt a 7. században Lídiában jelent meg. Európában a nemes érceket először a görögök hozták forgalomba Solon idejében, de használatuk csak a XV. század vége felé lett itt általános. Perzsiában Dárius király nyomatta az első aranypénzt s a közmondásos Dárius-kincsek nem utolsó sorban, a pénzveréssel járó nagy nyereségre vezethetők vissza.

AZ ELSŐ PAPIRPÉNZ.

A gazdasági forgalom kezdetleges korában a nemes fémekből és különféle ércekből vert „pénzek“ kitűnő szolgálatot tettek. Aránylag csekély kiterjedésük mellett nagy értéket képviseltek, így kiválóan alkalmasak voltak vagyonygyűjtésre, jószágcserekre. Szállításuk kisebb távolságra nem járt nagyobb gonddal. A bennüklévő tényleges u. n. belső fémérték alapján valósággal nemzetközi fizetési eszközzül szolgáltak, mert azokat bármely országban szívesen elfogadták fizetés gyanánt. Ezenkívül különösen a tengeri forgalom emelkedésével s így főleg a nemzetközi árucseré nagyobbarányú megindulásával csak hama? megjelentek a főbb gócpontok piacain a pénzváltóbódék, melyek a legkülönbözőbb pénznemek általános használhatóságát elősegítették. Azonban a

forgalom feltartóztathatlan emelkedése csakhamar új, praktikusabb fizetési eszközökről gondoskodott. A fémrudakkal és az ércpénzekkel való fizetés mégis csak nehézkes volt. Az érmek kopásnak is ki voltak téve. De az akkori közlekedési és közbiztonsági viszonyok mellett naponként fordultak elő kisebb-nagyobb rablótámadások, melyek szárazföldön és vízen egyaránt veszélyeztették a fémrudak és érmék szállítását. A forgalom különben nemcsak geográfiai kiterjedésében, hanem számtani arányaiban is hatalmasan fejlődött s így árucseré céljaira egyik-másik, főleg tengerparti államban már oly nagy mennyiségű fémrudakra és oly nagy tömegű ércpénzre volt szükség, hogy ennek már a szállítása is gondot okozott, a kalózkodás és útszéli rablóbandák szinte elmaradhatatlan támadásai pedig egyenesen megoldhatatlan problémát képeztek. A hosszú tengeri vagy szárazföldi utakon előnyomuló kereskedőkaravánok valósággal tehetetlenek voltak ezekkel a meglepetésekkel szemben, amelyeknek nemcsak értékes vagyonok, de a még értékesebb emberélet is áldozatul esett. A középkori kereskedő útvonalak mentén ott lebegnek ezeknek az áldozatoknak bolyongó szellemei, akik nem mindig a nyereszkeskedési vágynak, hanem az emberi kultúrának szomorú mártírjai lettek, mert a régi időknek ezek a vándor karavánjai nem mindig a remélt haszon számító üzleti motívumból, hanem valami legyőzhetetlen tudás- és kultúrszomjából indultak

el hosszú, bizonytalan útkra, melynek vége nem egy esetben véres tragédia lett. Ezek a körülmények már a legrégebbi időkben is arra bírták a nagyobb kereskedőcégeket, hogy valamilyen pénzhelyettesítőről gondoskodjanak. Így született meg a csekk, meg a papírpénz, a bankjegy gondolata. De volt egy másik körülmény is, mely már az ókor népeit is valamilyen mesterséges pénzkibocsátására szorította. Ha valamely államnak akár uralkodói túlzott fényűzéséből, költekezéséből, akár háborúviselésből vagy más rendkívüli körülményből kifolyólag oly nagy kiadásai voltak, hogy azokat a meglévő ércpénzekből fedezni már nem lehetett, akkor pénzpótló eszközöket bocsátott ki. Így ismeretesek a „kartagó bőrpénzek“, melyeket Karthago kényszerárfolyammal ellátva hozott forgalomba. Ezt a példát később egykét európai állam is követte. Ezek a bőrpénzek tekinthetők a bankjegyek őseinek, mert valódi belső értékük nem volt s csak az állam fizetési ígérete és a törvényes kényszer biztosította pénzjellegüket. A legrégebbi valódi papírpénzt Kína hozta forgalomba, ez az ország, mely az európai kultúrát évezredekkel megelőzve Marco Polo színes leírásai szerint, már oly időkben ismerte a fejlett közgazdasági kultúrára valló papírpénzt, amikor itt Európában az emberek még az árucserre primitív eszközeivel bonyolították le a kölcsönös forgalmat.

A BANKJEGY.

A bankjegy nem pénz, csak fizetési eszköz. Belső valódi értéke nincs, tényleges értékét a felhasznált papírmennyiség és a művészi előállítás költségei képezik. Ennek pedig gyakorlati értéke alig van, mert a papírérték alig számít, az előállítás művészi értékét pedig a forgalombakerülő bankjegyek óriási száma teljesen lerontja. Legfeljebb egy-két külön gyűjtő számára jelent valamelyes értéket. Mi hát az, ami ennek az értéktelen, cifra papírdarabnak pénzjelleg és értéket kölcsönöz. Elsősorban az a bizalom, amellyel annak kiállítója iránt viseltetünk, azonban ennek a bizalomnak mindenkor komoly fedezetre, az u. n. bankfedezetre kell támaszkodnia. A bankjegyek kibocsátása régebben állami privilégium volt. Megszorult államkasszák és uralkodók tarka papírpénzek

kibocsátásával segítettek pillanatnyi zavarukon. Ezek a fizetési eszközök nem voltak „b a n k j e g y e k“, hanem papírból készült értéktelen, u. n. „papírpénzek“ melyeket csak törvényes kényszer és uralkodói óktroi tudott a pénz jellegével felruházni. Ilyen papírpénz főleg a középkor folytonos háborúskodása közepette jelent meg elég sűrűn, a legkülönbébb államokban. Természetesen senki sem fogadta el szívesen fizetés gyanánt s legtöbbször csak ráfizetés, agió mellett adtak értük ércpénzt. A komoly érmék ilyenkor többnyire kivonultak a forgalomból, megkezdődött a valódi pénz tesaurálása. A papírpénz megjelenése az ember erkölcsi életében is új fejezetet nyitott. A „hitvány papírnak“ komoly pénzértékkel való felruházása a gyors és könnyű nyereszkesedés, a polgárok millióinak megkárosítása számára határtalan új lehetőségeket nyitott, valódi mephistotelesi gondolat volt, mely egycsapásra a gonosz szellem karjaiba kergette az egész világot. Igaza van Goethének, az ördög adta a császárnak a tanácsot, hogy az üres kincstárt papírpénzzel töltsen meg, amikor rárivall Mephistora: „Ich habe satt das ewige Wie und Wenn; Es fehlt an Gold, nun gut, es scharfes denn“. S a gonosz szellem kész volt a pokoli tervvel: „Ich schaffe, was ihr wollt, und schaffe mehr, Zwar ist es leicht, doch ist das Leichte schwer“. S már jön is a kincstárnok felesége császára felé lobogtatva az ördög új hódítási eszközét: „So hörte

und schaut das schicksalschwere Blatt, dds alles Weh in Wohl verwandelt hat“. (Lássátok és halljátok a sorsdöntő cédulát, mely minden fájdalmat boldogsággá változtat át) és olvassa az új papírpénz szövegét: „Zu wissen sei es jedem, der's begehrt: Der Zettel hier ist tausend Kronen wert“. (Tudja meg mindenki, kit érdekel, ez a papír 1.000 koronával ér itt fel.) S a papírpénz elindult diadalmas útjára. Maga a császár még kételkedik: „Und meinen Leuten gilt's für gutes Gold? Dem Heer, dem Hofe genügt's zu vollem Sold? — So sehr mich's wundert, muss ich 's gelten lassen“, — de azután megindulnak a bankópresek, az értéktelen cifra papírrongyok szertehullnak a földtekén s nyomukban patakokban omlik a könny, a gond

A bankjegy — eltérően a kényszerforgalommal bíró s legtöbbször teljesen értéktelen papírpénztől — már komoly értékekre támaszkodó fizetési eszköz s így, ha a bankjegy megjelenési formájában alig tér el a papírpénztől, mégis komoly belső értéket képvisel. A bankjegyrendszer lényege ugyanis a kibocsátó bank trézorjaiban elhelyezett valódi értékek; éspedig arany, ezüst rudak, külföldi érmek stb. erejéig s azok valóságos értékének határán belül kibocsátani oly pénzhelyettesítőket, melyek a forgalmat könnyűvé, a fizetéseket kényelmessé teszik, de melyek a fél kívánságára a bank pénztárainál bármikor becserélhetők (valódi értékekre, Az ilyen bankjegyekkel szemben a

legteljesebb bizalom szokott megnyilvánulni. Példárá Magyarországon, ahol a háború előtt mindenki szívesebben elfogadta a bankjegyeket, mint a nehezen megőrizhető, könnyen felcserélhető aranyérmeket pedig az Osztrák-Magyar Bank a kibocsátott bankjegyeknek csak $\frac{2}{5}$ -ét fedezte arany és ezüst rudakkal, a többi csak bankszerű fedezettéi volt biztosítva. Teljes fedezet alatt azt értjük, ha a bank csak annyi értékű jegyet bocsát ki, amennyi nemes fém fedezete van. Ilyen esetben lehető volna az u. n. készfizetések felvétele is, vagyis a banknak az a kötelezettsége, hogy minden bemutatásra kerülő bankjegyet a fél kívánságára arany és ezüst érmékben fizessen ki. A teljes fedezet helyett a modern jegykibocsátó bankok inkább a bankszerű fedezet rendszerén állnak. Ennek lényege az, hogy a forgalomban lévő bankjegyeknek csak egy részét fedezik fémrudakkal, a többi külföldi pénzekkel, ilyenekre szóló váltókkal, csekkekkel, az u. n. devisákkal, viszont egy más része pedig belföldi váltókkal, értékpapirokkal van fedezve. Fedezet nélkül a bank nem hozhat forgalomba egyetlen bankjegyet sem s főleg nem nyújthat az államnak semmiféle fedezetlen hitelt! A modern jegykibocsátó bankok ép ezért magánvállalatok s nem állami intézmények, melyek bár törvényes felhatalmazás és állami ellenőrzés mellett, de egyébként kizárólag közgyűlésileg jóváhagyott alapszabályok szerint folytatják működésüket.

A bankjegy is papírpénzzé válik, ha a törvényes fedezete megszűnik. Ha valamely államiak rendkívüli célokra pénzre van szüksége, úgy u. n. államjegyeket bocsát ki, melyek végeredményben szintén a papírpénz jellegével bírnak, mert alapjuk nem tényleges érme-fedezet, hanem csupán a kincstár fizetési ígérete, melynek csak addig van relativ értéke, míg az állam fizetési képességét valamely rendkívüli körülmény tönkre nem teszi. Az állam csak ritkán jelenti be nyíltan a fizetéseképtelenséget, bár a történelemben több példát találunk államcsődökre is, hanem fizetési zavaraiiban új fedezetlen papírpénzek nyomásával és forgalombahozatalával segít magán, ez a rendszer azonban majdnem kivétel nélkül az ily pénzek teljes elértéktelenedéséhez vezet. A francia forradalomból kitűnő példa erre az u. n. assignaták sorsa. Miután a zűrzavaros események közepette a francia polgárok a tényleges pénz legnagyobb részét elrejtették vagy kivitték az országból, a kormány kénytelen volt állandóan újabb és újabb assignatákat, fedezet nélküli fizetési ígérvényeket kibocsátani, melyek értéke fokról-fokra döbbenetesen süllyedt. Először a névérték egy százalékára, majd félpercentjére s amikor az assignatákat nyomó gépet nyilvánosan elégették s köztudomású lett, hogy közel 45 milliárd ilyen „papírrongy“ van forgalomban, értékük egynegyed százalék alá süllyedt. Ekkor a forradalmi kormány új bankjegyeket bocsátott ki. Ezek voltak az u. n.

„Promesse de mandat territorial“-ok s fedezetüket az állam tulajdonát képező cca. 8 milliárd frank értékű tehermentes birtokok képezték, melyeket az új bankjegyek fedezetére jelzálogul lekötöttek. A nép azonban bizalmatlan volt már mindenféle papírpénzzel szemben, nem látott semmi garanciát arranézve, hogy a kormány szükség esetén a föld értékét meghaladó összegekig nem bocsát ki ilyen pénzt s ez a körülmény lelkiismeretlen tőzdespekulácival párosulva csakhamar 5%-ra nyomta le az új papírpénz árát. Nálunk szomorú példa a bankjegyek devalválása s értéktelen papírpénzzé való süllyedésére nézve, az u. n. „kék“ bankjegy fokozatos értékcsökkenése és a szovjet pénzügyi népbiztosság által forgalomba hozott u. n. „fehér“ vagy másnéven szovjetpénz, melynek értékét a véstörvényszékkel való minden terrorista fenyegetés sem tudta biztosítani, mert a pénziránti bizalmat hatalmi szóval, drákói szigorral még sohasem lehetett fenntartani, csak teljes értékű fém és egyéb bankszerű fedezettel.

Szabadságharcunk szomorú emlékü Kossuth-bankója, melynek fedezetét gyűjtő szónoklatok hatása alatt a nemzet áldozatkészsége tüneményes gyorsasággal hordta össze, de melyet később Ausztria erőszakkal elhurcolt tőlünk, utóbb úgyancsak fedezetnélküli papírpénz lett s annak értékét a hazafiúi lelkesedés, a nép felbuzdulásának mámore sem tudta biztosítani. A szabadságharc leveretése

után a bécsi kormány összeszedette s nyilvánosan elégette. Egyik-másik féltve őrzött példányával, mint a nemzeti kegyelet simbólumával még mindig találkozunk régi bibliák dohos lapjai között, vagy fakó képrámák homályos üveglapjai alatt.

A magyar szívek mélyén dicsőséges szabadságharcunk szent reliquiája gyanánt élni fog örökké a Kossuth bankó, mert emléke elválaszthatatlanul össze van forrva azzal a tüneményes névvel, melynek biztató fénye örökös most is a sötétbe borult magyar globus felett.....

A VALUTA

Ez a fogalom régebben csak a közgazdasági tudomány művelői és a pénzügyi élet gyakorlati emberei előtt volt ismeretes. A nagyközönség vajmi ritkán hallott róla. A mai kor embere azonban lépten nyomon beleütközik ebbe a szóba. Úton-útfélen hallottuk, főleg a háborúutáni nagy pénzügyi összeomlás idejében, hogy a „valuta romlik“, a „valuta devalválódik“, emlegették a valutastabilizációt is volt idő, mikor erről a témáról ép úgy beszélt a hozzáértő pénzügyes, mint a piaci kofa. A valuta szó tehát elég ismeretes manapság. A valuta lényegével azonban még mindig csak nagyon kevesen vannak tisztában. Azt tudjuk, hogy van papír, aranyezüst és vegyes valuta, de hogy ezek a pénzügyi fogalmak mit jelentenek, azt csak kevesen tudják. A

valuta értéket jelent s így ezt a fogalmat rendszerint a pénzzel éspedig mindenféle pénzzel azonosítják. Pedig a valuta tulajdonképen csak a törvényes pénzt jelenti. Magyarországon ezidőszerint, 1927. január elseje óta, a pengő a törvényes fizetési eszköz. Az 1925. évi XXXV. t.-c. újból az aranyat tette meg pénzrendszerünk alapjává, amennyiben meghatározta, hogy 1 kg. színaranyból 3.800 darab pengőt lehet verni. A magyar valuta tehát 1 kg. színarany 3880/ad része. Meg kell itt említeni, hogy megelőző valutánk, a magyar korona 1 kg. színaranynak csak 3280/ad részét tette ki s így belső tényleges értéke alapján is minden régi arany koronának 1.16% pengő felel meg. A mostani magyar valuta tehát az az ideális pengő, amelyből 3800 darab verhető 1 kg. színaranyból, jól tudjuk azonban, hogy az arany nyers állapotban pénzverésre nem alkalmas s így azt más fémmel kell keverni. E célra nálunk oly ötvözetek készülnek, amelyeknek minden egy kilogrammjában 900 ezredrész az arany és 100 ezredrész a réz. Ez az arány állapítja meg törvényes pénzünk finomságát is. Egy kilogramm ötvözet aranyból, amelyben tehát csak 900 gramm színarany foglaltatik, már nem 3800, hanem egy tizedrésszel kevesebb, vagyis csak 3420 darab pengő, illetve 342 darab 10 pengős kerül ki. Magyarország ezekszerint az aranyvalutájú országok közé tartozik. Ebből azonban az általános

gazdasági jólétre s a nép vagyonosságára semmiféle következtetést vonni nem lehet, mert a valuta csak a törvényes- pénz finomságának a színaranyhoz való viszonyát fejezi ki s nem egyszermind az ország általános gazdasági helyzetének fokmérője. Ezüst valutájú országokban esetleg nagyobbfokú lehet az általános jólét, mert az aranyvaluta nem az arany tényleges birtokát, hanem csak elméleti pénzegységet jelent. Kettős valuta alatt olyan pénzrendszert értünké amelynél törvényes fizetési eszközül részben arany, részben ezüst ideális érmék szolgálnak. Ilyen országokban a két fém értékarányát is törvény állapítja meg.

Hogy a két valuta között magasabb pénzügyi és nemzetgazdasági szempontból melyik előnyösebb, az nehezen eldönthető kérdés. Itt elsősorban fontos a két nemes fém nemzetközi értékállandósága. Ez pedig nemcsak az említett fémek iránti kereslet ingadozásától, hanem elsősorban azok termelésének arányától függ. Az arany és ezüst, egyéb kiváló tulajdonságokon kívül főleg azért lettek a pénz szimbólumai, törvényes fizetési eszközök alapjai, mert termelésük minden emberi igyekezet, minden aranykutatási kísérlet dacára is bizonyos egyensúlyban marad. De még így is minden új arany vagy ezüstbánya felfedezése bizonyos értékingadozást jelent, sőt a két fémnek egymáshoz való viszonya is állandóan változik. A múlt század 80-as éveiben ez az

arány $1.15\frac{1}{2}$ volt az arany javára, azóta az ezüst-termelés jelentékeny fokozódása következtében ez az arány állandóan eltolódott s később már 1.40-hez állt. Elképzelhető egy olyan kor, mely akár a sarkvidékek ismeretlen érctömegeinek felhozásával, akár a mostani bányaterületeken új aranyfészkek felfedezésével az arany túltermelését fogja az emberiség számára meglepetésül elhozni. Ezesetben az arany értékviszonya esetleg az ezüst mögé száll, de nincs kizárva, hogy az idők méhéből egy új ismeretlen fém fog előcsillanni, mely úgy az arany, mint az ezüst nimbuszát eltörli s az államok valutarendszereit gyökeresen felforgatja. De jöhet egy olyan kor is, melynek felfogása, gondolkodása, az egész mai pénzrendszert új alapokra fekteti. Ki tud belátni a jövő áthatolhatatlan kódébe ? !

A PÉNZ TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON.

Amikor honalapító Árpád maroknyi törzsével a 895. év vége felé a Vereckei szoroson át bevonult a mai Magyarország területére, még nem volt a magyar népnek saját pénze. Az ősmagyarok hosszú kocsisorral és rengeteg marhával lépték át a határt s ez a marhaállomány volt hosszú vándorlásuk alatt a csere és fizetési eszköz. Idebent szlávoktól gyéren lakott nagy pusztaságot találtak s csak a Duna-Tisza között, de főleg a Dunántúlon akadtak rá a régi kelta, majd római kultúra nyomaira. Az izmaeliták, a görögök és az ókornak több más vándor kereskedő népe már járt az országban s részben megismertette honalapító elődeinkkel az ércpénzt, főleg a bizánci ezüst és aranypénzeket, melyek abban az időben a balkán és Kelet kereskedelmi életének fő fizetési eszközei

voltak. Alig száz évvel a bevándorlás után már rendszeres kereskedelmi forgalmat bonyolítottak le. Preszlau bolgár városba főleg ezüstöt és lovat vittünk ki, míg Prágában ruhaneműt, prémet és rabszolgát vásároltunk. A kivitt terményekért bizánci pénzt kaptunk, ezzel fizettünk Prágában.

Az első magyar pénzt az első magyar király, « Szent István verette. Külföldről, Olasz, főleg Németországból hozatta ide a pénzverőket. Ezt a legelső magyar pénzt dénár-nak hívták. Kis, kerek ezüstlap volt, „Stephanus rex“ felírással, középső, belső kis körrel, négyágú csillagszemű dísszel. A' dénár kiállítása nem volt művészi, de ezüst fémtartalma megfelelő volt s így külföldön is szívesen elfogadták fizetés gyanánt. Aranypénzt abban az időben még csak Bizáncban vertek s „bizánci“-nak hívták.

Szent István után Péter következett a trónon, az ő ezüst dénárjai nagyjában hasonlítottak az első magyar pénzhez. Feliratuk Petrus rex és itt elsőízben találkozunk Pannónia felírással és pedig teljesen a mai ortografiának megfelelő módon. A következő ezüst dénárt Aba Sámuel verette, a felirat itt már Pano-neia. Minden árpádházi király külön-külön pénzt veretett, mert minden uralkodó külön emléket óhajtott ezzel állítani a maga uralkodásának. De nemcsak ilyen hiúsági szempontok, hanem az egészen vékony pénz gyors kopása is szükségessé tették újabb és újabb pénzek verését. Ezenfelül a pénzverés min-

denkor kitűnő üzlet volt, mely nagy hasznot jelentett a kincstárnak de főleg az uralkodóknak s csak kevés fejedelem volt hajlandó erről a rendkívüli jövedelemről lemondani. Így következnek a magyar pénz történetében I. Endre, I. Béla, majd Salamon dénárjai, mely utóbbiakon elsősorban találkozunk primitív geometriai vonalakkal megkonstruált emberi alak ábrázolásával. Szent László király több fajta különböző nagyságú dénárpenzt vehetett. A magyar pénzen kívül természetesen különböző külföldi pénz is forgalomban volt. Hiszen egyrészt honfoglaló őseink állandó külföldi portyázásai, másrészt az országunkon átvonuló szentföldi zarándokok, a legkülönfélébb európai pénzeket ismertették meg akkori elődeinkkel. Árpádházi fejedelemünk pedig külföldi uralkodóházakból, főleg Németországból nősültek, ahonnan szintén nagymennyiségű pénz vándorolt az országba. De a pénz használata nem lett azonnal általános. Sok ősmagyar koponya nem szívesen „fogadta el az apró ezüstdarabot a nagy marha helyett, úgyhogy Szent István király idejében, de még jóval később is a „marha“ volt az általános értékegység. Később néhány évtizedig a „tinó“ és a pénz vegyesen szerepelnek főleg büntetések kiszabásánál.

Az Árpádházi királyok közül Kálmán volt pénzügyi tekintetben a leggeniálisabb, valósággal ő maga volt országának pénzügyminisztere.

Sikerült is az ország szomorú pénzügyi helyzetét új ezüstpénz verésével rendbehozni, igaz a Kálmán dénárok feltűnően aprók és vékonyak.

II. István, II. Béla, II. Géza és III. István dénárjai következnek minden különösebb egyéni eltérés nélkül. Legfeljebb a pénzek érc tartalma változó, a királyi lelkiismeret s az általános pénzügyi helyzet szerint. Ebben az időben már sűrűn találkozunk hamis pénzekkel is. Imre király idejében az Ajtony monostorában lakó bencések vertek hamis pénzt. S e célra a templomi szent edényeket, kereszteteket, kelyheket használták fel. IV. István korában már rézpénzt is találunk. Ezek a pénzek jóval nagyobbak voltak az ezüst dénároknál. Ezeknek az időknek legfontosabb közgazdasági tényezői: az izmaeliták voltak, ők bonyolították le Bizánccal kereskedelmünket s részben rájuk volt bízva a pénzverés is, ami az akkori pénzek külső alakján is kifejezésre jut, így vannak abból az időből rézpénzeink, melyek arab felirattal és keleti motívumokkal vannak ellátva. II. Endre korában már már sűrűn találkozunk a márkával is, mely főleg a német uralkodóházakkal fenálló rokoni kapcsolatok révén terjedt el az országban.

Így többször olvashatjuk, hogy a kártérítések összegét márkában állapították meg. Az aranybulla megalkotója egyébként meglehetősen pénzzavarokkal küzdött s az általános pénzügyi helyzet sem volt valami rózsás. A király, nyilván külföldi tanácsadóinak biztatására,

erre radikális eszközhöz nyúlt. Új pénzt veretett, mégpedig olyan ötvözetben, hogy minden 120 régi pénznek megfelelő ezüsből 200 darab új ezüstpénzt veretett, ami egyszerre közel 70%-kal csökkentette a magyar pénz belső értékét, de ugyanannyival növelte a kincstár jövedelmeit. III. Endre ezüst dénárjaival véget ér az Árpádházi uralkodók által kibocsátott pénzek sorozata.

Jönnek Vencel, majd Ottó ezüst dénárjai, még mindig primitív kiállítással, de különböző figurális díszítésekkel. A magyar pénz történetében korszakalkató Károly király pénzügyi reformja. Ő tekinthető a magyar valuta megalapítójának, mert a különböző ezüstartalmú lemezpénzek helyett először ő veretett törvényesen megállapított pénzláb szerint új pénzeket. Ezüst és arany pénzek kerültek forgalomba, melyeket nem lehetett minduntalan kivonni a forgalomból s ezzel a pénzbevonással járó súlyos károsodástól megóvta országát. A florentini arany mintájára Károly verette az első magyar—művészi, kiállítású aranyforintot, melyet általában unghero néven ismertek a külföldön és melyet mindenhol a legnagyobb bizalommal fogadtak előfizetés gyanánt. Az új magyar pénz fokozta velünk szemben a külföld bizalmát s az idegen kereskedelem nagy fellendüléséhez, külföldről érkező áruk jelentékeny olcsóbbodásához vezetett. Nagy Lajos, Károly király fia, pénzügyi téren is követte apja nemes

intencióit. Alatta a magyarság hatalma nemcsak területben, kultúrában, hanem pénzünk iránti megbecsülésben is fokozódott. Nagy Lajos pénzei külföldön nagyon emelték a magyar pénz tekintélyét s nemcsak becsületes fémtartalmúkkal, tehát valóságos belső értékükkel, hanem ízléses, sőt művészi kiállításukkal is gyarapították a magyarság hírnevét. Egyik nevezetessége ezeknek a pénzeknek, hogy címlapjukon elsőízből találkozunk a magyar címerrel (korona nélkül). A címermező két részre van osztva, a baloldalon négy vízszintes vonal, a jobboldalon azonban még hiányaik a hármashalom és a kettős kereszt, ahelyett apró keresztcskeszerű díszek töltik be a mezőt.

A magyar pénz fénykora Nagy Lajossal egy időre véget is ért, mert veje Zsigmond császár és király hosszú uralkodása, sok háborúskodása és ezzel kapcsolatos rengeteg pénzigényének kielégítése céljából ugyanolyan eszközökhöz nyúlt, mint II. Endre s a legtöbb megszorult európai uralkodó, rossz pénzt veretett, melynek értéke a közforgalomban jelentékenyen lecsökkent. Egyik-másik pénzdarabot csak névértékének alig 1/10-ed részéig akarták fizetesként elfogadni. A Zsigmond-féle pénzek címlapjain sűrűn találkozunk a kettős kereszttel, mely első alkalommal IV. Béla ezüst dénárjain található.

Albert és Ulászló arany és ezüst pénzein át csakhamar eljutunk a magyar pénzrendszer fejlődő-

désének egy újabb fontos állomásához: a, Hynyadyak által veretett pénzekhez. Csak természetes, hogy Corvin Mátyás bölcsesége, uralkodói és emberi erényei, hadvezéri és politikai képességei egyaránt kiterjedtek az állami élet minden kerületére. Magyarország alatta érte el fennállásának fénypontját. Kulturális és gazdasági téren vezető állama volt az akkori világnak s volt idő, amikor, túlzás nélkül állíthatjuk, kulturális tekintetben Buda volt Európa, vezető városa. Történelmünk e fénykorában 'tisztán,' nemes ércesen csengett a magyar pénz is. Mátyás aranyforintjai, melyeken már a magyar címer ragyogott, híven visszatükrözték az ország dicsőségének fényét. Ezüst dénárjai s a jóval nagyobb ezüst garasai megbecsült fizetési eszközök voltak, s a világ minden sarkából ideáramló idegenek révén közismertek lettek az akkori egész civilizált világon. „Meghalt Mátyás király, oda az igazság“ mondja a magyar közmondás. Sajnos, nemcsak az igazság veszett el. Oda lett nagyhatalmi állásunk, tekintélyünk s oda lett megint a jó magyar pénz is. Corvin János, majd 11. Ulászló alatt fokozatosan visszasüllyedt az ország kulturális, közgazdasági és pénzügyi téren egyaránt. A magyar történelem fénykora hirtelen alábukott s az ország feltartóztatatlanul haladt a belső felfordulás, az anyagi süllyedés s a mohácsi nagy katasztrófa felé. A pénzügyi helyzet kétségbeejtő volt s már a templomok arany, ezüst kincseiből is pénzt óhajtott a

királyi tanács veretni. Mátyás király fénylő aranyforintjai, jó ezüst garasai kivonultak a forgalomból, a ládák mélyére húzódtak, mert a teaurálás már ebben az időben sem volt ismeretlen, s helyüket értéktelen, belső fémtartalommal alig rendelkező, vagy hamisított ércpénzek foglalták el, melyekkel a legelőkelőbb körök is valósággal elárasztották az egész országot. János király 1540. július 18-án bekövetkezett halálával s Ferdinánd király trónrajutásával új fejezete kezdődik a magyar történelemnek: a Habsburgok kora, mely a magyar állam pénzrendszerében is sorsfordulatot jelent. A nemzeti királyság véget ért, az önálló magyar pénz megszűnt s a három részre szakadt, polgár és vallás-háborútól feldúlt, legnagyobb részben török járom alatt sínylődő ország jó pénzt csak ritkán láthatott. Csak a XVII. század elején veretett Bethlen Gábor újból jó pénzt. Arany forintjai a sok hamis és értéktelen pénz között, mint a nemzeti feltámadás szimbólumai ragyogtak. Újabb sötét fejezetei a magyar történelemnek, újabb orgiái a pénzhamisításnak, mely a legelőkelőbb körökben is valósággal napirenden volt. A felkelő erdélyi fejedelmeken át így jutunk el 11. Rákóczy Ferenc dicsőséges korszakához, mely azonban a magyar pénz tekintélyét nem növelhette. Ami arany és ezüst csak előkerült a bányákból az legnagyobb részben külföldre vándorolt, pénzveréshez már csak a réz maradt. Ebből verette II. Rákóczy

Ferenc a maga pénzeit, melyeknek belső értékük alig volt, de feliratnak ott ragyogott rajtuk a bűvös, minden magyar szívét megdobogtató ige: „Pro Libertate“!

III. Károly alatt azután csakugyan végeszakadt a magyar pénzrendszernek, a 100 dénáros magyar forint helyébe a 60 krajcáros rhénes forint került. Egész közéletünk, hadseregünk, pénzünk, nyelvünk, Habsburg befolyás alá jutott. Mária Terézia idejében, 1730-ban került forgalomba a Mária Terézia ezüst tallér, melynek háborúelőtti értéke 4 K. 20 f. volt. Észak-Afrika és Ázsia egyik-másik helyén ma is használják s nemcsak mint pénzt, hanem, mint amulettet, fetish, dísz tárgyat, külön is megbecsülik. Ez a tallérpénz azonban nem cserélendő össze az u. n. „Máriás“-sal, ezzel a régi ezüst húszassal, mely Szűz Mária képével volt díszítve.

1. Ferenc uralkodása alatt végre az ércpénz hatalmas vetélytársat nyer. Megjelenik a forgalomban a papírpénz, mely annyi újabb pénzügyi összeomlásnak, nagystílű hamisításnak lett eszköze. Megjelenését mégsem lehetett megakadályozni, a fejlődő kor szükségszerű produkuma volt. Az 1807,-i budai országgyűlésen már sok panasz hallatszik a törvénytelen bankócedula ellen, de ugyanez az országgyűlés foglalkozott az egységes pénzláb kérdésével is. A papírpénz végül is az ország anyagi romlásához, az 1811. évi hírhedt devalvációhoz vezetett. „Már

1800-ban 200 millió bankcédula volt forgalomban. Ez az összeg aztán nőttön-nőtt s a bankó Magyarországot épen úgy elárasztotta, mint Ausztriát. Hasztalan mondták 1807-ben a rendek, hogy a bankóról „semmit sem akarunk tudni“, mert a magyar törvényhozás nem járult kibocsátásához, a bankókibocsátás még nagyobb arányban folyt, minek természetes következménye volt, hogy forgalmi értéke roppant ingadozott, mindinkább lehasznált, ami végtelen kárt okozott mindenkinek, kivált a földművesnek, iparosnak, kereskedőnek. 1811-ben a 80 millió rossz pénzen kívül már egy milliárdnál több papírpénz volt forgalomban, mire a király február 20.-i rendeletével egyötödére szállította le a papír és rézpénz értékét“. Ezt a devalvációt 1816-ban egy újabb is követte. Ugyanezen évben alakult meg Bécsben az első osztrák nemzeti bank, melynek fedezetlen jegyei Magyarországon is kényszerforgalommal bírtak. Sokkal értékesebbek voltak I. Ferenc ezüst tallérjai, amelyekből azonban jóval kevesebb volt nálunk forgalomban. Majd elkövetkezett a magyar szabadságharc az önálló magyar pénz, a Kossuth bankó rövid korszaka. Egy csillogó álom, mely ott élt évtizedek óta minden magyar ember lelke mélyén, de amelyet hamar kiölt onnan a Bach-korszak sújtó keze. A Kossuth bankók értéktelennítették és nyilvánosan elégettettek, ami megint súlyos csapást jelentett a nagy vérveszteségtől amúgy

is megrokkant magyar gazdasági életnek. A szabadságharc után, de főleg az 1867-es kiegyezés után egyre intenzívebben beleszólnak az ország pénzügyeibe, közgazdasági életébe a magyar takarékpénztárok. A konsolidált viszonyokkal, a törvényes jegykibocsátó bankkal együtt halad a törvényes pénz térhódítása. 1892-ben végre törvényes rendegéshez jut a magyar valutakérdés is. Áttérünk az aranyvalutára s bevezetjük fizetési eszközül a koronát, mely egészen 1927. január 1-ig volt törvényes fizetési eszközünk. A háborúutáni értékösszeomlás, a korona bankjegyek pusztulása s a sovjet pénzek hatósági devalválásán át így jutottunk el a mai magyar törvényes pénzhez, a pengőhöz s a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott pengőbankjegyekhez, melyek Európa legjobban fedezett ilyenmű pénzeihez tartoznak. A pengő az önálló magyar nemzet első pénzegysége. Közel 400 évig vártunk rá, míg az állami önállóságnak ehhez a simbólumához annyi vér és anyagi áldozat révén végre hozzájutottunk. Mi jön a pengő után? Ki tudná megmondani?! ...

A PÉNZ SZEREPE AZ EMBER ÉLETÉBEN.

A pénz mai életberendezésünk nélkülözhetetlen eszköze. Mint értékmérő meghatározza a javak árait, mint törvényes fizetési eszköz lehetővé teszi azok megszerzését. Alkalmas vagyongyűjtésre és nagy vagyonok elpredálására. Kitűnő eszköze a takarékos-ságnak s a pazarlásnak egyaránt. Az élet pénz nélkül elképzelhetetlen. Akinek egy „fillérje“ sincs a zsebében éhen halhat, rongyokban járhat. Egy lépést sem tehetünk pénztárca nélkül. Egyik kezünk állandóan a pénzkezeléssel van elfoglalva. Pénz kell a piachoz, pénz kell a szabóhoz, pénz kell a színházhoz. Még a templomhoz is pénz kell. Egyik életfunkciónk a pénz állandó szétosztása. A pénz sorsa a szünetnélküli körforgás. Jön és megy. Az emberek legnagyobb része ennek a circulus vitiosusnak tehetetlen rab-

szolgája. Kant szerint: „A pénz csupán általános eszköze annak, hogy az emberek egymás között munkájukat kicseréljék“. Minden emberi munkának pénz a zsoldja. A fizikai és szellemi erőkifejtés közös nevezője. A gyári munkás robotjáért, Molnár szín-darabjáért, Ford autójáért, Seljapin hangjáért pénz jár. A napszámos pénzen át cseréli ki munkáját a gyár szövetjével, a pék kenyerével, a tisztviselőt a pénz hozza össze a mozi szórakoztatásával, a könyv, a kép, színház művészetével. Valamennyien katonái, zsoldosai vagyunk a nagy társadalmi rendnek, de mindenki más-más poszton. A pénz közös nevezőre hozza munkánkat. A bankhivatalnok nem ajánlhatja fel munkáját, szaktudását közvetlenül cserébe a világ-hírű írónak, kinek munkái után vágyik, az iparos a cikkeit a vállalkozónak, akivel házat akar magának építtetni, minden munkáért, minden fizikai és szellemi produktumért egy közös értékmérő és általános csereeszköz, a pénz jár. A pénzen át vezet az út minden jószághoz. Akinek pénze van, mindent elérhet. A pénz előfeltétele a nyugodt életnek, alapja a gondtalan családi boldogságnak, eszköze a érvényesülésnek, szilárd bázisa a hatalomnak, tekintélynek. A pénz a gazdagság szimbóluma, s a gazdagság általános tiszteletet jelent. A nagy tömeg, bár érthető irigységgel, de mindig ösztönszerű tisztelettel tekint a pénzes emberek felé. Nem csoda, ha ősidők óta minden emberi törekvés titkos célja a pénz! Ez az

a bálvány, amely felé milliók törtetnek. Egyiptom népe a gazdag Fáraók, a perzsák Dárius, a görögök Krözus, a rómaiak Minós felé röpitették sóvárgó tekintetüket. Minden kornak, minden népnek meg volt a maga istenített bálványa, mely milliók, aranyak és ezüstök fölött trónolt. A nép istenítette őket s emléküik túlélte a legnagyobb írók, hadvezérek, tudósok nevét, dicsőségét. A pénznek mindenkor kivételes szerep jutott az emberiség életében, helye közeljárt a szellemi kiválóságokéhoz, külön kasztot képezett, az u. n. pénzarisztokráciát. A Fuggerek, a Rothschildok, a Mendelsohnok barátságáért királyok versengtek. A középkor e nagy pénzesházai uralkodók adósságait finanszírozták s ezért a legnagyobb kitüntetésekben részesültek. A pénz fejedelmei felnyomultak „Isten kegyelméből lett“ császárságok trónjai mellé. Amerika pénzkirályai népek és nemzetek sorsát irányítják. A Carnegik, a Rockefellerek, a Fordok új dinasztiák, melyek árnyékba borítják a régi történelmi uralkodó házak fényét. A pénz győzelmesen halad előre a maga diadalmas útján. A dollár, a font a mindenható hatalom új eszközei, az arany a kor bűvös bálványa, amelynek fényéből egészség, jólét, boldogság, tekintély, hatalom és dicsőség sugárzik elő s a népek milliói, mint a rajokban száguldó szőlőmoly a gyertya fényét, körülrepdesik, megégetik szárnyukat és szánnalman elpusztulnak.

Egyik-másikat a szerencse felkapja a maga szár-

nyára, öblös zsákjait megtölti csengő pénzzel s üres tartalmatlan életét körülragyogja a hatalom a gazdagság fényével, hogy azután annál mélyebb szakadékba taszítsa le őket. Így jártak a háború utáni nagy konjunkturák pénzügyi hatalmasságai. A Ciprutok, a Castigliónik sa tőzsde, sok névtelen hőse, akiket a spekuláció ördöge szeszélyes kedvében felvetett a hullámzó ár tetejére, hogy azután rövid tiszavirág életük után nyomtalanul eltűnjenek az ismeretlenség, a nyomor sötét iszapjában.....

Stedman J. Hanks az American Airports Corporation elnöke szerint: „A pénz minden földi jónak az essenciája és beteg, természetellenes észjárású ember, aki nem a földi javakért verekszi végig az életét“. Íme a pénz, mint vallás! A pénz, mint életfelfogás. A krisztusi eszmevilág másik pólusa. A dollár, mint a kereszt ellentéte. S egy nagy nép, napjaink legnagyobb államának több száz milliós népe, ma a dollárban látja az égi jelt, amelyhez minden emberi gondolata, álma tapad. Igen, a pénznek nagy, sőt döntő szerepe van valamennyiünk életében. A pénz sorsunk, végzetünk. A pénz nemcsak eszköz, nemcsak út a hatalomhoz, a pénz maga a hatalom. Nem csoda, ha bűvös ereje megbabonázza józan értelmünket s egész életünket a pénzszerzés gályarabságához köti. A kártya, a roulette, a tőzsde, az alchimia, az alaszakai aranykutatók, mind ennek a szánalmas embersorsnak vérző stációi. A lopás, csalás,

sikkasztás, hűtlen kezelés, okirathamisítás s a kriminális bűncselekmények egész sorozata, a megvesztegetés, a korrupció, a panama s a közéletnek ezer más „rákfeneje“, mind a pénz fertőjéből nőnek ki. Kettétört pályák, feldúlt családifészkek, megsemmisült karrierok, porbatiport népszerűségek jelzik a pénz ördögének diadalmas útját. Ezek képezik az éremnek a sötét oldalát. S idetartozik még a pénzhamisítás is, mely a könnyű pénzszerzésnek ősi módszere. Már a legrégebbi időkben is találkozunk vele. A középkor bankárjai sokat panaszkodnak miatta. Az újabb kor igazságszolgáltatásának állandó munkát ad s napjaink fejlettebb technikája, a pénzek művészi előállítására sem tud garázdálkodásának véget vetni. A napilapok hasábjain időközönként mindig találkozunk egy-egy „pénzhamisító banda“ leleplezésével. A falvak poétikus csendjében, a világvárosok dübörgő zajában, rejtett földalatti kamrák és titkos bejáratú „műhelyek“ mélyén verik, nyomják a hamis pénzt, a pénzimádatnak ezek az elvetemült bűnözői, akiket a törvény elkerülhetetlen sújtó keze s a társadalom jogos megvetése sem tud visszariasztani. A kriminalitás bűnös talajából sokszor a nagy gondolatok, a nagy eszmék önzetlen szolgálatának magasságáig próbál felemelkedni a hamis pénz, de a világ erkölcsi Ítélete csak lesújtó lehet minden olyan eszköz felett, melynek gyökerei nem az emberi morál évezredek talajába kapaszkodnak. A francia forradalom alatt Pitt angol államférfiú sok

milliárdnyi hamis assignatát nyomtatott és azokat Németországon és Svájcban át hozatta forgalomba, hogy az assignaták értékét lecsökkentse s Franciaországban ezáltal nagy gazdasági nyomort okozzon. Nálunk a hírhedt frankhamisítás tiszteletreméltó nemzeti gondolat érdekében gyártotta a hamis francia bankjegyeket, de a törvény sújtó keze kénytelen volt a nagy nemzeti ügy mártírjaira teljes szigorral lecsapni.....

Íme a pénz szerepe az ember életében. Montecuccoli szerint a háborúhoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz. Ezt az igazságot applikálhatjuk az egész életre. Minden ember megélhetéséhez, boldogulásához, dicsőségéhez: pénz, pénz és pénz kell. De siessünk hozzátenni: A pénz egymagában még nem boldogít. Vannak emberi értékek, krisztusi erények, lelki életfeltételek, melyek nélkül a pénz csillogó fénye csak hideg káprázat, az arany csengése üres vásári zaj. A pénz minden, de az erkölcsi világra támaszkodó emelkedett, tisztult emberi fel-fogás úrrá lehet a pénz felett is.

A PÉNZ FILOZÓFIÁJA.

A filozófia az emberi élet s az egyes életjelenségek végső okait keresi, ép ezért tudomány, de, egyszersmind komoly elmélkedés, színes merengés, az emberi fantáziának csillogó játéka. Több benne a képzelő erő, mint a pozitív tudás. Hiszen Budha, Konfucius, Plato, Mohamed óta évezredek teltek el, a vallásbölcselethez komoly világi elmélkedések s egész tudományos rendszerek társultak s az élet igazi okairól, a végső „miért“-ről még ma sem tudunk többet, mint az ókor vallásalapítóinak idején. Minden csak hipotézis. Positív csupán az emberi elmének technikai alkotóereje, a bölcselkedő, filozofálgató képesség véges. Mintha itt a Teremtő: „megállj“-t parancsolt volna az értelemnek. De, ha a dolgok végső okaihoz vezető filozófiai út számunkra el is van zárva, az egyes életjelenségek okaival, szerepével,

jelentőségével már több szerencsénk van. A pénz filozófiája sem törekszik egyébre, mint kimutatni a pénz szerepét az emberi életben s főleg megállapítani, hogy ennek a „démonnak“ milyen befolyása volt az emberi lélek kialakulásában. Mert a pénz nemcsak a közgazdasági élet egyik ható tényezője, hanem, mint a vagyon, a hatalom, a tekintély, a dicsőség simbóluma döntő szerepet játszik fizikai, lelki életünkben egyaránt. „Geld regiert die Welt“, mondja egy német közmondás s ennél is pregnánssabban fejezi ki a pénz mindenhatóságát a magyar „Pénz körül forog a világ“, míg a brittek „Tmt-is money“-ja az angol-szász embermilliók szállóigéje s emberi hitvallása lett. A pénz hatalmának, jelentőségének tudata nagyon mélyen gyökerezik az emberiség lelkében. „A pénz minden“ nem üres frázis, hanem elszomorító valóság. Az emberi elme legkiválóbb képviselői foglalkoztak a pénz szerepével. Egy Plato, egy Aristoteles elmélkedtek felette, Kant kritikái szeme megakadt rajta, Goethe universalitása foglalkozott vele, Schopenhauer sötét pessimizmusán átvilágított az arany fénye. Minden korok és minden idők emberének esze és szíve össze volt forrva a pénz mindenhatóságának öntudatos érzésével. Krisztus korbáccsal verte ki az ókor pénzkereskedőit a templomok csarnokaiból, de Júdás már 30 ezüst pénzért árulta el mesterét, Tolstoj lemondott a földi javakról, de körülötte már himnuszt zeng a megkábult

világ a mindenható Pénznek. A világháború országokat pusztított el a föld színéről, évszázados dinasztákat tett hajléktalanokká, belegázolt a népek erkölcsi és fizikai életébe, de nem tudta megtörni a pénz hatalmát. Mert a nagy gazdasági összeomlásban csak az egyes országok fizetési eszközei pusztultak el, a pénz, mint szimbólum, mint hatalom, mint emberi vágyaink megszemélyesítője csak újabb diadalhoz jutott. Már a nagy világégés idején, de főleg a háború után egy új hit fanatikus erejével vetette magát a népek nagy tömege a pénzszerzés után, az értékromlások konjunkturája alatt pedig valóságos téboly fogta el a legszélesebb tömegeket is. Mindenki pénzt keresni, mindenki máról-holnapra meggazdagodni akart. A világ gonosz szelleme Mephisto, boldogan dörzsölte jéghideg kezét. A pénzszerzés örülete ráborult az emberi elmékre s évek keserves csalódásai, összetört existenciák szomorú tragédiái sem tudták kijózanítani a világot a modern pénzimádat tömegkábulatából.

Így vonult végig a pénz, mint Mágikus Erő, mint Hipnotikus Hatalom egész emberi sorsunkon, így voltunk és vagyunk ennek a démonnak tehetetlen játékszerei. Csillogó fénye elhomályosítja tekintetünk tisztaságát, érces csengése megzavarja lelkünk nyugalalmát. Végigkísér bennünket a nappalok dolgos munkáján, velünk van az álmok tarka képzelődésein. Beleszól józan számításainkba, megrontja ihletett

pillanataink ünnepélyességét. Egyformán üldözi a kunyhók szegényes lakóját s a paloták dicsőséges urait. A csecsemő gyermek vele játszik, a meglett ifjú róla sző színes álmokat. A dolgozó férfikéz érte robotol, az aggastyán vele öregszik. A műhelyek, gyárak modern rabszolgahada miatta verejtékeznek, a szellemi proletárok érte koptatják újjaikat. A pap fizetésért prédikál. A hadsereg zsoldért ontja vérének, az áruló Júdás pénzért eladja hazáját, becsületét. A nő piacra viszi érte tisztaságát, a politikus áruba bocsátja meggyőződését. De a pénz teremt, alkot is. Házak, paloták, utak, közlekedési eszközök, találmányok, tudományos expedíciók, felfedezések, mind-mind a pénz termékenyítő talajából nőnek ki. A pénz szabja, főleg nagyrészt az emberi lélek fejlődésének irányát is—Ambíciót, alkotóerőt teremt, munka szeretetre, serkent, művészi alkotásokra inspirál, pályamunkákkal gyarapítja a világ szellemi közkinccseit. De lelki defektusokhoz, erkölcsi kisiklásokhoz is vezet. Megrontotta a tiszta emberi gondolatot, megállította a krisztusi eszme diadalmas útját. Elvetette az emberek között az irigység, a gyűlölködés magját, forrása lett egyesek és népek véres katasztrófájának. Megfertőzte az ember erkölcsi világát. Belénk oltotta a fukarság, a főszenység átkos mérgeit. A pénz mindenható. Jó és Gonosz. Fény és Árnyék, Boldogság és Szerencsétlenség. *Egészség* és *Betegség*. *Nappal* és *Éjszaka*. A pénz — Isten! s Mephistó az ő földi helytartója! . . .

A PÉNZ JÖVŐJE . . .

Mi lesz a pénzzel?

Az új eszméknek, gondolatoknak, technikai csodáknak ebben a kavargó korában ugyan micsoda sors vár a pénzre? Az emberiség sorsa évezredek óta össze van vele forrva. Elképzelhető egy olyan kor, mely álmaink, vágyaink, tülekedéseink szimbólumát kitörli az emberi törekvések közül? Az emberi lelket évezredek fejlődés sem tudta megváltoztatni. Lényünk alapjai megrendíthetetlenek, a kultúra, civilizáció csak külső máz, mely koronkint és helyenkint más-más színes lepellel takarja el a meztelen ősemberi lelket. Kenyér és nő: az ember kettős életsorsa. Mindegyikhez a pénz vezet el bennünket. Pénz a munka, pénz a siker, pénz a dicsőség. Egész életünk a pénz apoteózisa. Minden gondolatunk az arany-

borjú, melynek fénye magnetikus erővel magához vonzza tekintetünket. Pénz a múlt, pénz a jelen — pénz lesz a jövő?

A pénz a magántulajdon elvén felépült társadalmi rendnek nélkülözhetetlen eszköze. Mindaddig, míg ez az évezredes sziklákra épült alap meg nem rendül, a pénz uralma, a pénz mindenhatósága megdönthetetlen. Hatalmát az emberiség történetének legnagyobb lelkiforradalma: a krisztusi vallás győzedelmes diadala sem tudta megtörni. Mindenható ura volt az örök sötétségbe sülyedt Atlantisznak, a tízezer évvel ezelőtti kínai kultúrának, az ókor fejlett kereskedelmi népeinek, a művészet klasszikus hazájának s később a hatalmas római birodalomnak. Fénye átragyogta a sötét középkort, új lendületet adott az újabb kor evolúciójának s győzelmesen uralkodik napjainkban. Az egyetlen uralkodó, melynek trónja megingathatatlannak látszik.

S mégis, ki tudja, mit hoz a jövő?

A technikai fejlődés szédületes perspektívái bontakoznak ki lelki szemeink előtt. A légi forgalom új eszközei, a modern hírszolgálat csudái, a távolbalátás a távolbahallás megrövidítik a geográfiai távolságokat. Amerika Lindbergh ezredes óta már csak 36 órai távolságra van tőlünk s az északi sark jégmezőiről órák alatt ér hozzánk az élő ember hangja. A világ száz év alatt többet fejlődött, mint az emberiség egész története alatt. Mi ez a száz év? Két emberöltő. Egy arasznyi lét s mégis mennyi új csoda! Mi

lesz unokáink, déd- és ükunokáink korában. A technikai fejlődés nem számtani, hanem mértani arányokban halad. S minden új találmány, minden új repülőgép, minden új rádió, minden új kémiai vegyület, új elem, egy új hasadás a megdönthetetlennek hitt mai világrend talapzatán. A technikai fejlődése a jövő. Ez fogja megszabni az emberi, társadalmi, politikai haladás új irányát. Egy geniális magyar tudós szerint a középkor csak a nagy világháborúval ért véget. Az új kor, egy új kor kezdődik most. A nemzeti elzárkózás korát felváltotta az újabb idők internacionalizmusa. A technikai fejlődés az interkontinentális világrendszerhez vezet. S innen már csak egy ugrás az interplanetáris fejlődéshez. Apáink, nagyapáink még fantasztikus álmoknak tekintették Jules Verne és Jókai Mór képzeleti világát, fiaink, unokáink, minden biznnyal természetesnek fogják találni H. G. Wellsnek a XX. század fantasztájának színes regényeit. A cavorit még nincs meg, de Opel rakétaautójában és repülőgépében már konstruálódik az új technikai csoda, mely ennek a sártengernek a földi rögtől megszabadul, nyugtalanvérű lakóját felröpíti valamelyik szomszédos bolygóra.

Mi lesz a pénzzel a technikai fejlődés s az emberi élet e várható változásainál?

Egységes pénz, a dollár, a font vagy valami „esperanto“ pénzegység világuralma? Egységes valuta, egységes pénzrendszer?! Ki tudja?!

Tagadhatatlan tény, hogy az emberiség útja máris az interkontinentális világrend felé vezet. A repülőgép szárnyai alatt, a felhők felett száguldó emberi tekintet előtt elmosódnak az országok és világrészek geográfiai határai, az évezredek kínai falak összeomlanak, sok száz féle nyelv hangjai egy új világnyelv szótárává sűrűsödnek s az ezeregynehány féle pénznem fénye egységes vakító sugárrá lángol fel. A száguldó repülőgépek felé tekintő emberi szem új csodás jeleket lát az égen: az egységes nyelv, az egységes pénz silhoulettjei integetnek felénk a magasból.

S azután?

Vájjon vége lesz-e egyszer a pénz mindenható uralmának? Eljön-e az idő, amikor ennek a démonnak ércebe és fémbe faragott földi porhüvelyét már csak múzeumokban fogják mutogatni?

Ki tudná megmondani?!

Erre ma még a wellsi fantázia sem tud feleletet adni

A ZÜRICHI KÁLVÁRIA.

A magyar pénz történetének egyik legmeggrázóbb fejezete az, melyet legkifejezőbben „Zürichi kálváriá“nak nevezhetünk el. A háborúelőtti magyar korona szervezetét „kikezdte“ a nagy világháború felborúit pénzügyi egyensúlyának kóros levegője. A hadviseléssel járó abnormális kiadások fokozott állami eladósodáshoz vezettek, melynek viszont természetes következménye a bankjegyek egyre nagyobb összegekben való forgalombabocsátása volt. Megindult a lavina, mely a háborús idők pénzügyi történetébe „infláció“ néven véste bele kitörülhetetlenül a maga végzetes szerepét. — Eleinte csak alig észrevehetőleg, de később egyre súlyosabban zúdult ránk az inflációs bankjegyár, melynek hullámai aztán maguk alá temették a magyar mozgó tőkevagyon

majdnem minden értékét. A betét, az értékpapír, a készpénz, melyek együttvéve a nemzetvagyon tekintélyes részét képezték, fokozatosan devalválódtak, míg végül alig maradt belőlük más egy keserves emléknél és egy véres tapasztalatnál. A magyar sorsnak, főleg a középosztálynak, mindenkor siralmas fejezete lesz a „zürichi kálvária“, melyet hosszú hónapokon át járt gyöttrő, vívódó lélekkel a háborús idők sorsüldözött magyarja.

Mi is volt hát ez a zürichi kálvária?!

A magyar pénz egészséges szervezete kitűnően állta ki a háború kitörésének nagy támadását. A pénz értéke ugyanis nemcsak a fedezetül szolgáló tényleges arany-ezüst rudaktól, hanem nagyrésztben az általános bizalomtól is függ. A békebeli magyar korona iránt pedig nemcsak idebenn az országban, hanem a külföldön is tántoríthatatlan volt a bizalom, úgy, hogy a háború kitörése a korona külföldi jegyzésében csak alig észrevehető árnyalatbeli eltéréseket idézett elő. Ez a körülmény azonban nemcsak pénzünk stabilitását, hanem a központi hatalmak győzelmi kilátásait is dokumentálta. 1914 júliusában-augusztusában tényleg az volt a helyzet, hogy a háború Középeurópa szövetséges államainak biztos győzelmét fogja hozni. A rendkívül érzékeny pénzpiac, melynek nemzetközi szervei valósággal a szeizmográf finomságával és érzékenységgel rajzolják a várható események képét, — ép ezért tartott ki a

korona értékállandóságának dokumentálása mellett azokban a sorsdöntő napokban, amelyekben a magyar sors s vele együtt a magyar pénz elindult az ismert katasztrófa kikerülhetetlen útjára.

Az utolsó békehónapban a magyar korona zürichi jegyzése a 10428 körül mozgott, ami tehát azt jelentette, hogy minden 100 magyar koronáért Zürichben 10428 svájci frankot fizettek és megfordítva, hogy 100 svájci frankért csak 97 magyar koronát kellett adnunk. Ez az értékelés megfelelt a törvényes magyar pénz finomságának, tehát belső valódi értékének.

Az 1914. július hónapi zürichi árfolyam 10392. július vége felé történt meg a hadüzenet, Európa feje fölött összecaptak a háború véres hullámai s a magyar korona jegyzése Zürichben visszaesett 92-re. Pénzünk értéke tehát a háború pusztító hatásánál több mint 10%-kal csökkent. A magyar tőkevagyon már a háború első óráiban súlyos hadisarcot; fizetett. Százmilliók pusztultak el abban a pillanatban, amikor Mors Imperator még alig suhintott végig a csatamezőkre tóduló embermilliók között.

A pénz organizmusa ekkor még több vért vesztett, mint az „olcsóbb“ emberi szervezet.

Hónapok telnek el, a nagy emberpróba hónapjai, patakokban ömlik a vér a különféle frontokon, a magyar csapatok térdig gázolnak a hóban, sárban és vérben Szerbia hegyei között, Franciaországban imponáló lendülettel rohan előre a német offensive,

de orosz frontokon gigászi mérkőzés folyik az „orosz medvével“, idebenn a magyar pénz értéke, a korona vásárló ereje óráról-órára csökken, de künn a nemzetközi piacon, Zürichben egészen 1915. februárjáig 90 körül jegyzik pénzünket.

Hét hónapon keresztül 80 körül ingadozik a jegyzés, de 1915. augusztusában már csak 7875 svájci frankot adnak 100 magyar koronáért.

1915. decemberében 70 alá süllyed a zürichi értékelés, de ezt a nívót közel tíz hónapig csekély ingadozásokkal megtartja. A háború változó esélyei, fényes győzelmek és súlyos kudarcok csak alig befolyásolják koronánk nemzetközi értékelését.

1916. őszén 60 alá csúszik a jegyzés s hónapról-hónapra fokozatosan lejjebb és lejjebb viszi a magyar korona értékét, majdnem olyan arányban, ahogy idebenn az országban a háborús kiadások növekedésével karöltve gyarapodik a bankjegyforgalom. A magyar pénz iránti bizalom még nem tört meg a külföldön, a háború szerencsétlen kimenetelére sem számít még a kitűnő szimatú külföldi tőke, csupán az infláció bankjegytömegeinek számszerű gyarapodását üti le pénzünk értékéből.

Bent az országban nem veszik komolyan a zürichi jegyzés következetes lemorzsolódását. A háború elvesztésére még senki sem gondol s a pénz belföldi vásárlóerejének csökkenését részben ellensúlyozza a papírpénz bősége. A háborús szolgálatba állított

milliók bőségesen ontják hazafelé a súlyos összegeket s idehaza minden család soha nem remélt pénz-bőséggel rendelkezik. S az embereket a pénznek ez a bősége megtévesztette a pénz vásárló ereje tekintetében. Senki sem vette észre, hogy mennél több pénze van, annál szegényebb, mennél több a bankjegye, annál kevesebb az, amit érte vásárolhat. Egyik-másik tapasztaltabb ember ugyan tisztában volt a pénz megbetegedés kézenfekvő tüneteivel, bizalmatlan lett a papírpénzzel szemben s ezüst koronákban és arany 10 — 20 koronásokban rejtegette megmaradt tőkéit, de a legtöbb embert magával ragadott a pénz-bőség mámorja, csak a duzzadó pénztárcákat s nem a sovány vásárlóerőt méregette. Szinte hihetetlen, hogy mily könnyelműséggel, mennyi tapasztalatlansággal kezelték az emberek mozgó tőkéiket. Mily kevés ember gondolt a pénz esetleges elértéktelenedésére s az úgynevezett „pénzszakértők“ tekintélyes része sem kísérelte meg vagyonának reális értékekben való megmentését. Voltak ugyan, akik még kellő időben külföldi bankokba „mentették át“ tőkéik tekintélyes részét, voltak akik, minden magyar fillért dollárba, fontba, svájci frankokba „investáltak“ de a nagy tömeg, az emberek legnagyobb része, tétlenül nézte pénzvagyonának elkerülhetetlen pusztulását.

1917. márciusában Zürichben 100 magyar koronáért már csak 50 svájci frankot fizetnek. Pénzünk

értékének immár több mint, a fele elveszett. A magyar tőkevagyon 50%-kal összezsugorodott. A keserves munkával és sokszor nélkülözésekkel összehordott betétek, a sok értékes objektum, épület, szőlő, búza-föld, mely a csábító kamatoztatásból gazdát cserélt és átalakult gyümölcsöző tőkévé, — értékének felét immár „leadta“. A rajvonalak veszteség listájával egyenes arányban emelkedett a pénznek, a tőkének súlyos veszteségi arányszáma.

Lassú, fokozatos lemorzsolódás pénzünk további sorsa. A zürichi táviró drótjain át meg-meg remeg sok millió magyar szíve, mikor a korona kurzusa egy-egy nuansszal emelkedik, a lesújtott lelkek aggodalmát egy pillanatra elsepri a fel-fel éledő bizakodás lángja, de aztán megint megtorpan a hit vonala, mikor egyenletes, valósággal mértani pontossággal süllyed, egyre süllyed a zürichi jegyzés.

40.75, 39.75, aztán újabb felszabadulás a nyomasztó csüggedés alól.

Újból 52.50, sőt 1918. februárjában 57.50. Magasan csap fel a bizakodás lángja, népmilliók szíve megtelik hittel, reménykedéssel, de igen nagy a pesszimizmák, a sötétenlátók száma is. Utolsó fellobbanás csupán — mondják s sajnos nekik van igazuk

Es mégis csodálatos, hogy 1918. október 31-én, az őszirózsás forradalom kitörése napján még mindig 42 svájci frankot fizet Zürich a háborút veszített magyar nép minden 100 koronájáért! A háború

elveszett, de valutánk iránti bizalom, tehát a magyar nép életerejébe vetett hit nem torpant meg teljesen.

Pár nappal később azonban már kerek 10 ponttal esik a magyar pénz. A Károlyi-forradalom nem tudta a külföld bizalmát megőrizni, sőt elvetette közállapotainkkal szemben az összes mértékadó külföldi körök legnagyobb bizalmatlanságát.

A proletárdiktatúra kitörésének hónapjában még mindig 22.05 a zürichi jegyzés, sőt 1919. áprilisában 100 magyar koronáért 28.8772 svájci frankot is fizetnek rövid időre. De azután újabb feltartózkodhatatlan lemorzsolódás következik. 1919. augusztusában amikor a magyar közvélemény megszabadult a kommunista lidércről s az ország itt állott vesztett háborúja s egy öt hónapos véres vörös uralom után teljesen lerongyolódva, anyagilag és erkölcsileg majdnem teljesen megsemmisülve — pénzünk még mindig többet ért, mint önmagunk. 11.62½ ebben az időben a jegyzés.

Jön a nagy rekonstrukció ideje, de nyakunkon itt ülnek a kommunista lázadás letörésének ürügye alatt betolakodott románok, akik utolsó életerőnket szipolyozzák ki, az ország gazdasági ereje végleg kimerül, s az alkotmányos élet újraélesztésével egy új honfoglalás nehéz munkája veszi kezdetét. A politikai, gazdasági és társadalmi élet terén el kell takarítani az itt maradt romokat. Új alkotmányra, új gazdasági lehetőségekre s új társadalmi életre van

szükség. E sorsdöntő órákban, bár nem minden nehézség nélkül, de újból önmagára talált a magyar életakarát!

Feltámadt poraiból a magyar nemzeti hadsereg, alkotmányos élet új alapjait rakja le a nemzetgyűlés, s új gazdasági lehetőségek útjait egyengetik az egymást sűrűn felváltó új pénzügyminiszterek. Lassan-lassan rendet teremt az új aéra s bár nem egy „kilengéssel“ találkozunk minden téren, mégis úgy hisszük, hogy a lesújtott ország túl van az összeomlás mélypontján! A reménykedés nem minden alap nélküli. Sok izgalom és szenvedés árán a magyar sors biztosan halad egy új élet felé, csak a magyar pénz sorsa pecsételtetett meg. Hegedűs Lóránt pénzügyi diktátor suggestív ereje és merész koncepciója egy pillanatra még fellobbantja bennünk a bizalom hitét, a magyar koronát Zürichben újból „feltesszük“ óriási feszítés árán, de aztán ez a nemzeti színekben fellobbanó pénzügyi rakéta is szétrobban s a magyar korona sorsára ráfekszik a sűrű, sötét éjszaka nyomasztó csendje.

A magyar korona jegyzése l alá süllyed és kezdetét veszi az a pénzügyi összeomlás, mely együtt járt az infláció bankjegyjárával s melynek utolsó állomása a csillagászati számokkal operáló külföldi jegyzés. Volt idő, amikor 100.000 magyar koronáért Zürichben már csak 6.5 svájci frankot fizettek! Micsoda távolság, milyen összeomlás! A háború

elején hasonló összegért 105,030 svájci frankot, egy olyan tekintélyes összeget kaphattunk volna, mely több mint 5000 svájci frank életjáradékot, tehát egy egész életre kényelmes megélhetést biztosított volna s ez az összeg pár év alatt 7 svájci frankra, egy pár jobb keztyű árára zsugorodott össze!!

E két határárkó között mennyi egyéni tragédia, mennyi testi és lelki összeomlás! S mennyi könny a tönkrement, elpusztult, megsemmisült existenciák arcán! A világháború molochja kiszívta embermilliók drága pótolhatatlan vérért s tönkretette sok, komoly alkotás, megbecsülésre méltó emberi munka, példás erény jutalmát, megölte, kivégezte a mozgó tőke vagyont, mely a nemzet gazdálkodásának éltető ereje, vérkeringése volt. . . .

1924. június 24-ikén a magyar pénz történetének új fejezete kezdődik. Az önálló magyar nemzeti bank e napon kezdi meg működését s vele együtt új életre ébred az új törvényes magyar pénz. Egy ideig még a régi, de külföldi értékelésében már lerögzített korona szolgál törvényes fizetési eszközzel, de aztán 1927. január elsején megjelenik az új, nevében is hamisítatlan magyar pénz, a pengő, melynek érték-állandósága felett a hivatása magaslatán álló bank-vezetőség és az önmagára talált magyar önbizalom és élniakarás örökdik. . . .

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
1. ... Mi a pénz?	9
2. A pénz őskora	13
3. A legrégebb ércpénzek	21
4. Az első papírpénz	27
5. A bankjegy.....	33
6. A valuta	43
7. A pénz története Magyarországon	49
8. A pénz szerepe az ember életében	63
9. A pénz filozófiája	71
10. A pénz jövője	77
11. A zürichi kálvária	83